

1 Y Grin

Pan oedd y llanw'n isel byddai'r fferi a groesai o Lanyfferi yn glanio'r teithwyr wrth ymyl Y Grin. Agorwyd y rheilffordd sy'n rhedeg drwy Lanyfferi, ar yr ochr arall i'r afon, yn 1852 a dyma'r ffordd y deuai'r glowyr i Lansteffan i dreulio eu pythefnos o wyliau — disgyn o'r trên yng Nglanyfferi a chroesi'r afon ar y fferi. Roedd pythefnos y glowyr yn rhan bwysig o'r bywyd lleol hyd nes y dirywiad diweddar yn y diwydiant glô. Mae nifer o'r traddodiadau sy'n deillio o'r cyfnod gwyliau prysur hwnnw yn parhau o hyd gan gynnwys Carnifal Llansteffan ac etholiad y ffug faer.

2 Heol y Llan i'r Castell (Tir y Plas)

Pan fydd y galau yn disgyn mewn ffordd arbennig mae olion cyn adeiladau pridd i'w gweld yn eglur yn y cae hwn o flaen Y Plas — olion dau adeilad a hen ffordd sy'n arwain ar draws y parc. Efallai fod y tir wedi cael ei glirio a'i wneud yn barc pan adeiladodd y teulu Lloyd eu plasty newydd yn y 16eg ganrif.

3 Y Plas

Adeiladwyd y plasty presennol yn 1788 mewn dull clasurol dau lawr gyda phortico 'Tysganaidd' yn y ffyrnt. Codwyd y plasty ar safle adeilad sy'n perthyn i gyfnod cynharach.

4 Eglwys Llansteffan (Llyfryn teithio lleol ar gael)

Mae adeilad presennol yr Eglwys yn dyddio yn ôl i'r 13eg ganrif. Ond yn ddiamau roedd eglwys ar y safle hwn mewn cyfnod cynharach. Yn 1170 rhoddodd Arglwydd Llansteffan, Geoffrey de Marmion, yr Eglwys i Urdd Marchogion yr Ysbyr, yr oedd un o'u dyletswyddau yn cynnwys gofalu am deithwyr a phererinion hyd nes i'r Urdd gael ei chau yng Nghymru a Lloegr gan Harri'r VIII. Adeiladwyd y tŵr a'i furiau caerog yn y 15fed ganrif nid fel amddiffynfa fodd bynnag ond fel clochdy.

5 & 7 Cyn Gaeau Agored

Mae'r daith gerdded yn croesi'r hyn oedd yn 'gaeau agored' yn Llansteffan yn y Canol Oesoedd. Mae'r lleiniau hir a chul i'w gweld yn siâp y caeau heddiw gyda'r siâp 'S' o chwith sydd ar y cloddiau yn cynrychioli'r llwybr a grewyd gan dimau aredig mawr y cyfnod hwnnw.

6 Y Ffordd i Bentywyn — Ffordd y Brenin

Roedd Ffordd y Brenin, a groesir gan y daith gerdded, yn arfer bod yn un o brif ffyrdd Cymru yn yr Oesoedd Canol ac yn llwybr pwysig yn y 18fed ganrif, yn cysylltu â'r fferi i Dalacharn a Glanyfferi.

8 Parc Glas

Yr hen enw ar hwn oedd y Dafarn Laeth lle y gallai'r ymwelwyr a ddringai i'r castell gael diod o laeth ag ychydig o rym ynddo i dorri eu syched.

9 Ffynnon Sant Anthony, Bwthyn a Bae Scott

Mae'n amlwg fod y ffynnon yn hynafol iawn a bod nodweddion rhinweddol yn perthyn iddi. Cyrhaeddir y ffynnon drwy ddrws yn y mur. Ger llaw'r ffynnon mae bwthyn sy'n dyddio o ddechrau'r 19eg ganrif ac sy'n nodweddiadol o'r adeg pan oedd y lle yn apelio at y dosbarthiadau cyfoethog newydd.

10 Y Werle, Bar Caerfyrddin

Golygfa anhygoel o Fae Caerfyrddin a Phenrhyn Gŵyr a hyd yn oed gogledd Dyfnaint neu Ynys Wair. Pan fydd y llanw ar drai gwelir eangderau tywod Bar Caerfyrddin. Mae'r sianelau dŵr yn newid yn barhaus a mae porthladdoedd lleol a manau llongau yn dioddef oherwydd bod yr afonydd yn llenwi â thywod a bariau tywod yn ffurfio ar draws yr aberoedd. Pan yw'r llanw'n uchel mae deg troedfedd yn llai o ddŵr yn gorchuddio'r Bar nag oedd yn y 1830'au ac mae'n parhau i ddatblygu. Mae llai o longau ym Mae Caerfyrddin heddiw nag a fu ers mil o flynyddoedd.

11 Fferm y Parc yr Arglwyddi

Esiampol nodweddiadol o fferm 'ystad' a ddaeth i fodolaeth pan gaewyd y tir comin a threfnwyd ystadau newydd y bonheddwyr yn system o fferm y faenor a ffermydd tenantiaid.

12 Castell Llansteffan

Yr hanes cyntaf a geir am gaer ar y safle hwn yw Bryngaer yn yr Oes Haearn yn y 6ed ganrif C.C. Defnyddiwyd y safle gan y Normaniaid yn nechrau'r 12fed ganrif pan adeiladwyd fframwaith crwn o bridd a phren — math cynnar o gastell. Aeth y gwaith o gryfhau'r adeilad ymlaen i'r 13eg ganrif yng ngofal Arglwyddi Llansteffan — gwyr grymus a milwyr profesiynol oedd yn benderfynol o gryfhau eu gafael ar dir ac adnoddau eu harglwyddiaethau yng Nghymru.

13 Y 'Sticks'

Mae nifer o lwybrau yn arwain drwy'r llethrau coediog uwchben Heol-y-Glo hyd at y cysgodfannau cyhoeddus a'r wylfan. Mae'r enw yn dychanu'r coed pinwydd aeddfed a dyfai yno hyd nes eu dymchwel yn 1958. Yn nyddiau 'pythefnos y glowyr' roedd yr ardal agored o amgylch y cysgodfannau yn gyrchfan naturiol lle y cynhelid cyngherddau, eisteddfodau, gwasanaethau crefyddol a phregethau.

14 Ffordd Heol y Glo

Mae enw'r ffordd yn dwyn atgofion am y fasnach leol a barodd tan y 1920'au. Byddai glo Cwm Gwendraeth yn cael ei lwytho ar longau bychain ar y Cei yng Nghydweli a'i anfon i Lansteffan ac ar hyd afonydd Tywi a Thaf.

1 The Green

The ferry from Ferryside landed passengers at low water off The Green. The railway through Ferryside, on the opposite side of the river, opened in 1852. Off the train in Ferryside and across the river on the ferry. 'Miners' fortnight' was a dominant feature of local life until the recent decline in the coal industry. Several of the traditions that developed from this busy holiday period survive in strength including Llansteffan's Carnival with the election of a mock-mayor.

2 Church Road to the Castle (Grounds of The Plas)

In certain light conditions, a number of earthwork features can clearly be seen in this field in front of The Plas mansion. There are the traces of two buildings and an old road across the park. Perhaps the field was cleared and 'emparked' when the Lloyds built their new mansion at The Plas in the 16th century.

3 The Plas Mansion

The present mansion was built in 1788 in classical style with a fine two-storeyed facade and a pillared 'Tuscan' portico. It is on the site of a much earlier building.

4 Llansteffan Church (Local Guide available)

The present fabric dates back to the 13th century but undoubtedly there was a church on this site at an earlier period. In 1170 Geoffrey de Marmion, Lord of Llansteffan, gave the church to the military order of the Knights Hospitaller, one of whose duties was to care for travellers and pilgrims until the closure of the Order in England and Wales by Henry VIII. In the 15th century the tower was built with its battlemented top, not for defence but as a bell tower.

5 & 7 Former Open Fields

The walk traverses what were the 'Open fields' of medieval Llansteffan. The long, narrow strips became fossilised in today's field shapes, the curving, reversed 'S'-shape on the hedgerows representing the action of the big, medieval plough teams.

6 Road to Pentywyn — King's Way

The road crossed by the trail used to be one of the main highways of medieval Wales, an important route well into the 18th century known as 'The King's Way', linking ferries to Laugharne and Ferryside

8 Parc Glas

Formerly known as Tafarn Laeth, where visitors climbing to the castle could get a refreshing drink of milk laced with rum.

9 St Anthony's Well, Cottage and Scott's Bay

The well or spring is undoubtedly ancient, with traditional healing properties. Access is through a door in the wall.

Adjacent to the spring, the early 19th century villa typifies the appeal of the area to the newly-rich Victorian leisured classes.

10 Wharley Point, Carmarthen Bar

A spectacular panorama of Carmarthen Bay, the Gower peninsula and perhaps even the N. Devon Coast or Lundy Island. At low tide the immense sands of Carmarthen Bar are exposed. The channels through the sands are constantly changing with local ports and shipping places feeling the problems of silting in the rivers and formation of sand-bars off the estuary mouths. There is ten foot less water over the Bar at High Water than there was in the 1830s and it continues to develop. Carmarthen Bay is now emptier of shipping than it has been for at least a thousand years.

11 Lords Park Farm

A typical example of an 'estate' farm that came into being as the common fields were enclosed and the new gentry estates were organised in a system of home and tenant farms.

12 Llansteffan Castle

The earliest fortification on the site was a 6th century BC Iron Age hillfort, reused by the Normans in the early 12th century when they established an earth and timber 'ringwork' — or early type of castle. The Lords of Llansteffan continued work on fortification into the 13th century — powerful men, professional soldiers and determined to secure their grip on the lands and resources of their Welsh lordships.

13 The Sticks

A number of paths make their way through the wooded slopes above Heol y Glo up to the public shelters and viewing point. The name is a pun on the fine mature fir trees that used to be there, mostly felled in 1958. In the heyday of 'Miners' fortnight' the open area around the shelter was thronged, the focus for impromptu concerts, eisteddfodau, religious services and preaching.

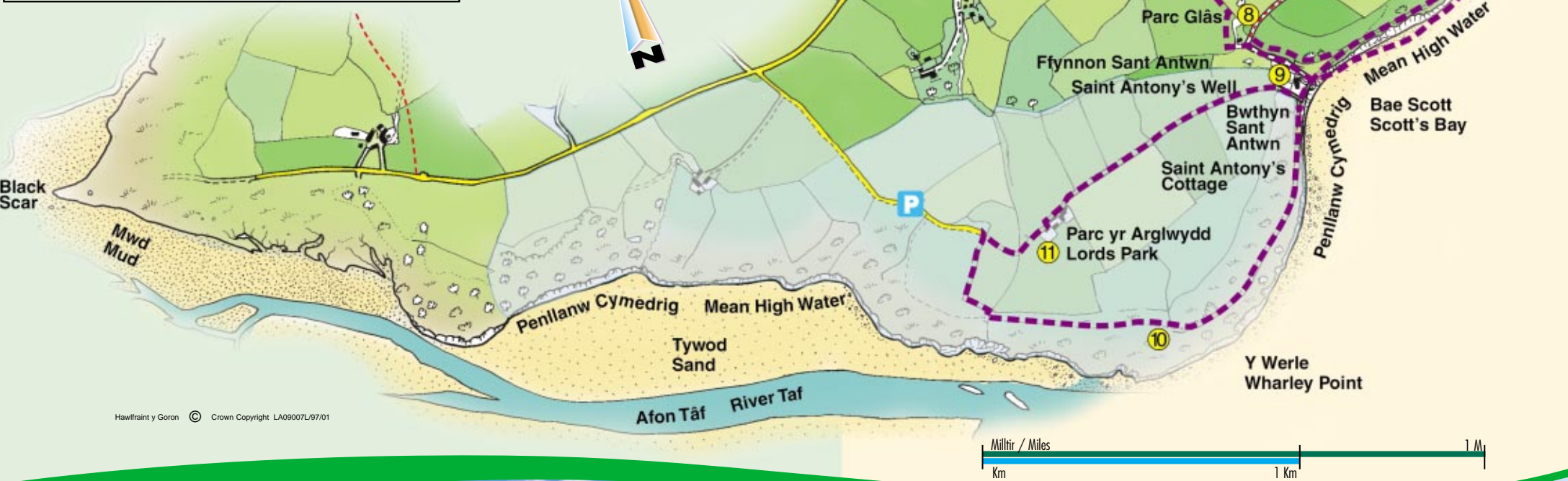
14 Heol y Glo Road

Its name — 'coal road' — recalls a local trade that lasted until the 1920s. Gwendraeth Valley coal would be loaded onto small vessels at Kidwelly Quay and brought round to Llansteffan and up the Tywi and Taf rivers.

Ceinioglys Pennywort

Eiddo'r Ymddiriedolaeth Genedlaethol	National Trust Property
Llwybrau a Argyghhellir	Recommended Routes
Hawliau Tramwy Eraill	Other Rights of Way

Hawffraint y Goron © Crown Copyright LA09007L/97/01

0870 6082 608

All Wales Public Information Helpline:

Public Transport: For up-to-date information, phone the

Gwasonoriaethau Trawidiaeth Gyhoeddus Ledled Cymru Ffôn-wrch:

Trawidiaeth Gyhoeddus: I gael y wybodaeth ddwydddaraf am y

for enjoying the countryside.

Llyn Llech Owain near Gorslas, all offering excellent opportunities

Pembrey Country Park, Gelli Aur near Llandeilo and

know that there are three Country Parks in Carmarthenshire –

Now that you have enjoyed one of our walks you may like to

www.carmarthenshire.gov.uk

Telephone: (01554) 747500

Tŷ'r Nant, Trostre Business Park, Llanelly, SA14 9UT.

Parks and Countryside Unit,

For further information of walks in this series contact:

This is one of a series of country walks in Carmarthenshire.

Want to know more?

cyflieoedd rhagorol i bawb fwyhau cefn gwlad.

a Llyn Llech Owain ar bwyys Gorslas. Mae pob un yn cynig

Fen-bre, Gelli Aur ar bwyys Llandeilo,

bod yna dri pharc gwledig yn Sir Gaerfyrddin –

A chithau wedi cerdded un o'n llwybrau, efallai y carech wybod

www.striggar.gov.uk

Ffôn: (01554) 747500

Tŷ'r Nant, Parc Busnes Trostre, Llanelly, SA14 9UT.

Unded Parciau a Cefn Gwlad,

cysylltwch a'r:

I gael rhagorol o wybodaeth am y llwybrau yn y gyfres

Mae'r llwybr hwn yn un o gyfres Llwybrau Sir Gaerfyrddin.

Eisiau gwych rhagor?

Y Teithiau Cerdded

Mae'n bosibl y bydd rhai o'r llwybrau yn lleidiog mewn tywydd gwlyb ac awgrymir bod cerddwyr yn gwisgo esgidiau cryf addas. Byddai ysbiedndrych yn ddefnyddiol.

Dechreuwch yn y Maes Parcio ar y traeth, yn y cwr sydd agosaf at y Castell. Dilynwch y marciau at ganol y pentref. Mae'r llwybr yn gadael y pentref rhwng Gwesty'r Sticks a Gwesty'r Castell ac yn dringo hyd at dir ffem gyda golygfeydd gwych dros aber afon Tywi a Phenrhyn Gŵyr. Mae'r cloddiau'n fwrllwm o wahanol fathau o adar a blodau.

Mae taith y Wharley yn mynd â chi dros dir sydd ym meddiant yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol ac mae wedi'i marcio i ddilyn cyfeiriad y cloc. Rhydd y daith gerdded y cyfle i chi wyllo am lwydfronnau a chydull coch, clychau'r gog, tegeiriannau a bysedd y cŵn. Ar lan y dŵr gallwch weld piod môr, mulfrain, adar drycin y graig a hwyaid yr eithin. Wrth fynd heibio'r trwyn mae golygfeydd arbennig o Dalacharn ac aber Afon Taf. Byddai'r pederinon cynnar yn croesi'r afon hon ar droed neu ar gefn ceffyl ar eu ffordd i Dyddewi yn y gorllewin.

Pan fo'r llanw'n isel gallwch ddychwelyd i'r maes parcio ar hyd y traeth a mwynhau'r amrywiol liwiau sydd yng nghreigiau'r Hen Dywodfaen Coch a luniwyd 390 o filiynau o flynyddoedd yn ôl. Os bydd y llanw'n uchel gallwch ddefnyddio'r llwybr sy'n mynd ar hyd top y creigiau drwy fan poblogaidd iawn ar gyfer picnic sef 'Y Gegin Fach' a'r coetir a elwir 'Y Sticks'.

Ehedydd Skylark

Y Rheolau Cefn Gwlad

Wrth ddefnyddio llwybrau cofiwch gadw at reolau cefn gwlad.

- Mwynhewch y wlad a pharchwch ei bywyd a'i gwaith.
- Ceuwch bob lliidiart.
- Cadwch eich cŵn dan reolaeth glôs.
- Cadwch at lwybrau cyhoeddus wrth groesi tir amaethyddol.
- Defnyddiwch lidiardau a chamfeydd i groesi ffensys, perthi a walydd.
- Gadewch lonydd i anifeiliaid, cnydau a pheiriannau.
- Ewch â'ch sbwriel adref.
- Helpwch gadw pob dŵr yn lân.
- Gwarchodwch fywyd gwyllt, planhigion a choed.
- Byddwch yn ofalus iawn ar heolydd gwledig.
- Peidiwch â chreu sŵn yn ddiangen.

Llansteffan and Wharley Point

Llansteffan has a long tradition of shipping – it was termed a port in the Middle Ages and as well as local trade there would have been vessels from France and Spain with cargoes of wine and other luxuries. Enterprising gentlemen in the 16th and 17th centuries, like the Lloyds of the Plas, owned or had shares in trading vessels. Many bulk goods were moved by sea and until turnpike roads the sea and river were the quickest and cheapest way to travel to Carmarthen or further afield. There were also of course local fishermen and cocklers. These latter traditions continue – although very few can make a full-time living.

Llansteffan has been a holiday resort for some time. In the 19th century it was the favoured classes who visited and retired there.

But all changed with the construction of the railway through Ferryside on the opposite side of the river, which opened in 1852 (see separate Ferryside leaflet). The tremendous growth of mining communities in the South Wales valleys – many of whom retained family connections with their Carmarthenshire origins – led to many taking their holidays in Llansteffan. The ferry from Ferryside landed passengers at low water off the Green. A popular tradition, recently revived, is the 'election' of the 'Mock Mayor', usually a local character or well-known visitor, appointed with much comic speech making and celebration. Many and fabulous were the promises made in election addresses, including a bridge over the Tywi to Ferryside.

Even by Welsh standards, Llansteffan Castle is spectacularly sited on a craggy promontory at the mouth of the river Tywi, with panoramic views over the estuary mouth to the Gwendraeth Estuary, Pembrey Forest, Cefn Sidan beach and across to Gower and Worm's Head. The shallow waters of Carmarthen Bay have claimed many vessels on falling tides or in foggy weather, driven by the prevailing south-west winds. The principal wreck to be seen from Wharley Point at low or half tide is the Paul on the landward side of Cefn Sidan sands.

The castle stands guard over the village and the estuary, as it has since it was built by the invading Normans in the 12th century. Destroyed and rebuilt at least three times, it is now in the hands of CADW (Welsh Historic Monuments) and is open to the public. Other buildings of interest include the fine 18th century Plas Mansion, built on a site occupied by the same family since the 15th century. The round shop on the village square is built on the walls of the village pound for stray cattle. The 12th century Church is dedicated to St Ystyffan, a 6th century Welsh saint.

Eglwys Llansteffan

Llansteffan a'r Werle

Mae'r traddodiad hir yn ymwneud â llongau yn perthyn i Llansteffan – yn yr Oesoedd Canol roedd yn cael ei ystyried yn borthladd ac yn ogystal â'r fasnach leol byddai llongau o Ffrainc a Sbaen yn dod yno gyda'u llwythi o win a mwyddau eraill. Roedd gwyr bonheddig mentrus y 16eg a'r 17eg gannt, megis Teulu Lloyd y Plas, yn berchnogion llongau masnach neu â chnyfrtraddodiadau ynddynt. Ar y môr y byddai llawer o'r mwyddau mawr yn cael eu ddiro, a thonau gyfnewid y ffyrdd tollau y môr a'r ofon oedd ffyrdd cyflymwr a'r rhataf o deithio i Gaerfyrddin lleol. Mae'r Roedd yn Llansteffan hefyd wrth gwrs bysgwrthwyr a chocoswyr lleol. Mae'r traddodiadau olt hir yn parhau – er mai ychydig yn unig sy'n ennill eu bywiolaeth fel hyn yn bellach.

Mae Llansteffan wedi bod yn ganolfan gwyliau ers peth amser. Yn y 19eg gannt y dosbarthiwyd o'r amnwg ffyrdd n ymweld â'r lle ac yn ymddedol yno. Ond newidodd hyn i gyd pan adeilidwyd y theilffordd drwy Lanfferril (ar yr ochr arall i'r aton yn 1852) gweler y dathen ar weithon ar Lanfferril). Bu twf mawr yn y cyfnewidau glo yng nghymeredd y de-ac roedd llawer o'r rhai a hantai o Sir Gaerfyrddin oedd am godw cysyllthiad â'u teuluoedd yn dod i Llansteffan ar eu gwyliau. Pan fyddai'r llanw ar ddiwrion giont i'r fferi o Lanfferril ger llaw y Gŵn. Un o'r hen draddodiadau sydd wedi'i adfer yw 'ethol' y 'Ffig Faer', fel arfer cymaedd lleol neu ymweilydd adnabyddus o benodwyd ynghyd â'r areithio digrif a dathlir mawr. Roedd yr addewidion a wnaed yn yr areithio etholiadol yn niferus a bendigeidig, gan gymwynwys adeiladu pont o Lansteffan i Lanfferril. Hyd yn oed wrth ei gymharu â lleoliadau cestril eraill yng Nghymru nid yw'n omodded i ddweud fod Castell Llansteffan wedi'i leoli ar safle gwych. Safi ar benthryn creigiog ger aber ofon Tywi gyda golygfeydd sy'n ymestyn o geg yr aber hyd at aber afon Gwendraeth, Coedwig Fen-bre, traeth Cefn Sidan ac ar draws i Benthryn Gŵyr a Phen Fyrod. Dros y blynyddoedd mae nifer o longau wedi cael eu dyllo yn nryfodd bas Bae Caerfyrddin pan yw'r llanw'n isel neu'r tywydd yn niwlog a'r llongau yn cael eu gyrru gan brif wryfoedd y de orllewin. Y pwysicaf o'r llongau a ddyllowyd y gellir gweld ei gweddillion o'r Werle pan yw'r llanw'n isel yw'r Paul o'r ochr y'r traeth Cefn Sidan.

Mae'r castell yn parhau i warchod y pentref a'r aber fel y mae wedi gwneud ers y 12fed gannt. Fe'i dinstirwyd a'i ail adeiladu gan y Normaniaid yn y 12fed gannt. Fe'i dinstirwyd a'i ail adeiladu gan yr adeg y pentref wedi cael ei hadeiladu ar furiau'r ffordd a arferai Mae'r siop gion ar sgwt y pentref wedi cael ei hadeiladu ar furiau'r ffordd a arferai adeiladwyd ar safle sydd wedi bod yn gartref i'r un teulu ers y 15fed gannt. Mae adeiladau eraill o ddiddordeb yn cynnwys Y Plasly Cain o'r 18fed gannt a Ystyffan, sant yng Nghymru yn y 6ed gannt.

The Walks

Paths may be muddy in bad weather and strong footwear is recommended. Binoculars are useful.

Start at the Castle end of the beach car park. Follow waymarks to the centre of the village. The path leaves the village between the Sticks Hotel and the Castle Inn and climbs up on to farmland with spectacular views over the Tywi Estuary and Gower Peninsula. Hedgerows support a wide range of birds and flowers.

The Wharley Point walk is on land owned by the National Trust, waymarked in a clockwise direction. Look out for whitethroats, kestrels, bluebells, orchids and foxgloves. On the shore you may see oystercatchers, cormorants, fulmars and shelduck. On rounding Wharley Point there are fine views of Laugharne and the Taf Estuary. Early pilgrims crossed this river on foot or horseback on their way to St David's in the west.

At low tide you can return to the car park along the beach and enjoy the varying colours of the Old Red Sandstone cliffs laid down 390 million years ago. At high tide use the cliff-top path, which passes through a popular area for picnics called 'Y Gegin Fach' ('Little Kitchen') and the woodland known as 'The Sticks'.

The Country Code

Whilst using paths please remember to follow the country code.

- Enjoy the countryside and respect its life and work.
- Fasten all gates.
- Keep dogs under close control.
- Keep to public paths across farmland.
- Use gates and stiles to cross fences, hedges and walls.
- Leave livestock, crops, and machinery alone.
- Take your litter home.
- Help to keep all water clean.
- Protect wildlife, plants and trees.
- Take special care on country roads.
- Make no unnecessary noise.

Cefnogwyd gan Basiect y Barud a Chyngror Cefn Gwlad Cymru Supported by the Kite County Project & Countryside Council for Wales

Llansteffan

Llansteffan

Llwybrau Arfordir Sir Gaerfyrddin Carmarthenshire Coastal Walks

Cyngor Sir Gaerfyrddin Carmarthenshire County Council

Amser Hamdden Leisure Time

